III/16. A felvilágosodás és az Emberi és polgári jogok nyilatkozata

1. A felvilágosodás kialakulása

A **felvilágosodás** a 17–18. században kibontakozó szellemi mozgalom volt. Elsősorban **Angliában és Franciaországban** terjedt el. Gondolkodói szerint az ember az **ész és a tudomány segítségével** képes megismerni a világot, melyhez hasonlóan a társadalmat is lehet ésszerűbbé és igazságosabbá tenni.

A felvilágosodás gondolkodói bírálták a **rendi kiváltságokat és az abszolutizmust**, valamint azt az elképzelést, hogy az uralkodó hatalma Istentől származik és korlátlan.

A felvilágosodás fontos alapelvei:

- **ész és racionalizmus** – az ember saját értelmére támaszkodhat;
- **tudomány és haladás** – a tudomány segítségével fejlődhet a társadalom;
- **természetes jogok** – az embernek születésétől fogva vannak alapvető jogai;
- **szabadság** – az egyénnek joga van szabadon gondolkodni és cselekedni;
- **jogegyenlőség** – az embereknek a törvény előtt egyenlőnek kell lenniük;
- **vallási türelem** – az eltérő vallási nézeteket el kell fogadni.

A felvilágosodás politikai gondolatai később nagy hatással voltak az **amerikai és a francia forradalomra**.

2. A felvilágosodás fontosabb gondolkodói

John Locke

Az angol **John Locke** szerint az embereket születésüktől fogva **természetes jogok** illetik meg, melyek **természetes és elidegeníthetetlen jogokkal**, vagyis ezeket senki – még az uralkodó sem – veheti el tőlük.

A legfontosabbak:

- **élethez való jog**,
- **szabadsághoz való jog**,
- **tulajdonhoz való jog**.

Az állam feladata ezeknek a jogoknak a védelme. Az uralkodó hatalma tehát nem lehet korlátlan.

Montesquieu

A francia **Montesquieu** szerint az állam hatalmát meg kell osztani, hogy ne alakulhasson ki önkényuralom.

A három hatalmi ág:

1. **törvényhozó hatalom**: törvényeket alkot – parlament;
2. **végrehajtó hatalom**: végrehajtja a törvényeket, irányítja az államot – kormány;
3. **bírói hatalom**: igazságot szolgáltat – független bíróság.

A hatalmi ágak **elkülönülnek és ellenőrzik egymást**, így egyik sem tud korlátlan hatalomra szert tenni.

Rousseau

A francia **Rousseau** a **népszuverenitás**, vagyis a **népfelség elvét** hangsúlyozta: a **hatalom a néptől származik**, ezért **az uralkodó hatalma nem korlátlan**. Ha az uralkodó nem a közösség érdekében kormányoz, és megsérti a nép jogait, akkor a népnek **joga van a hatalmat megvonni tőle** és megváltoztatni a kormányzatot.

Tehát a **hatalom forrása a nép**, nem pedig az uralkodó és az állam működésének alapja a társadalom tagjainak közös akarata.

Voltaire

A francia **Voltaire** elsősorban a **vallási türelmet, a gondolkodás és a vélemény szabadságát** hirdette. Bírálta a vallási türelmetlenséget és az önkényes hatalomgyakorlást.

3. A felvilágosodás politikai jelentősége

A felvilágosodás gondolkodói **bírálták a rendi társadalmat és az abszolutizmust**, mert igazságtalannak tartották, hogy az emberek jogai és lehetőségei születésüktől függjenek, illetve hogy az uralkodó kezében korlátlan hatalom összpontosuljon.

A **rendi társadalomban** a nemességet és a papságot különböző **kiváltságok** illették meg, miközben a társadalom többi tagja kevesebb joggal rendelkezett. A felvilágosodás ezzel szemben azt hirdette, hogy **minden embernek vannak természetes jogai**, és az embereket a törvény előtt egyenlőségnek kell megilletnie.

Az **abszolutizmussal** szemben a felvilágosodás gondolkodói azt vallották, hogy az uralkodó hatalma sem lehet korlátlan. **Rousseau** szerint a hatalom a néptől származik, **Montesquieu** pedig a hatalom megosztását tartotta szükségesnek, hogy egyik hatalmi ág se kerülhessen korlátlan helyzetbe.

A felvilágosodás ezért olyan új politikai elveket fogalmazott meg, amelyek később a **polgári társadalom és a modern jogállam** alapjaivá váltak:

alattvalói helyett → állampolgári jogok: az embereket alapvető jogok illessék meg, amelyeket az államnak védenie kell.

rendi kiváltságok helyett → jogegyenlőség: mindenki legyen egyenlő a törvény előtt;

korlátlan uralkodói hatalom helyett → népszuverenitás: a hatalom végső forrása a nép;

egyszemélyi hatalom helyett → hatalmi ágak megosztása: a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom különüljön el;

4. Az Emberi és polgári jogok nyilatkozata

A **francia forradalom** kezdetén, **1789. augusztus 26-án** fogadta el a Nemzetgyűlés az **Emberi és polgári jogok nyilatkozatát**. A dokumentum a **felvilágosodás politikai eszméit** foglalta össze, és kimondta az emberek legfontosabb alapvető jogait.

A Nyilatkozat szerint **minden ember szabadnak és jogaiban egyenlőnek születik**. Ez a rendi kiváltságokkal szemben a **jogegyenlőség** elvét jelentette. Az embereket természetes jogok illetik meg, például a **szabadsághoz és a tulajdonhoz való jog**.

A Nyilatkozat kimondta a **népszuverenitás** elvét is: a politikai hatalom **a nemzettől származik**, nem az uralkodótól. Fontos alapelve volt továbbá a **törvény előtti egyenlőség**, valamint a **vélemény- és vallásszabadság**.

Lényege: a felvilágosodás eszméi a francia forradalom idején konkrét politikai alapelvekké váltak: **szabadság, jogegyenlőség, természetes jogok és népszuverenitás.**

Jelentősége

A Nyilatkozat a **modern polgári jogállam egyik fontos alapdokumentuma**. A **rendi társadalom és az abszolutizmus helyett a polgári társadalom alapelveit** fogalmazta meg.

5. A legfontosabb összefüggések

Személy	Amit hozzá kell kötni
John Locke	természetes jogok: élet, szabadság, tulajdon
Montesquieu	hatalmi ágak megosztása
Rousseau	népszuverenitás, népfelség
Voltaire	vallási türelem, véleményszabadság

Kulcsfogalmak

felvilágosodás – az észt, a tudományt, a szabadságot és a természetes emberi jogokat középpontba állító 17–18. századi szellemi mozgalom.

természetes jogok – az embert születésétől megillető alapvető jogok.

jogegyenlőség – az emberek egyenlősége a törvény előtt.

népszuverenitás / népfelség – a politikai hatalom végső forrása a nép/nemzet.

hatalmi ágak megosztása – a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom elkülönítése.

állampolgár – az állam tagja, akit jogok és kötelezettségek illetnek meg.

szabadságjogok – az egyént az államhatalommal szemben védő alapvető jogok.

Egyetlen összefüggésben:

A felvilágosodás gondolkodói megfogalmazták a **természetes jogok, a szabadság, a jogegyenlőség, a népszuverenitás és a hatalommegosztás** elveit.

Ezek az eszmék a **francia forradalom** idején politikai programmá váltak, és megjelentek az **1789-ben elfogadott Emberi és polgári jogok nyilatkozatában**.